Національна академія правових наук України
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

У двадцяти томах

Том 10

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Харків
«Право»
2025

УДК 340(477)(031)
В27

Редакційна колегія 10-го тому:

В. В. Комаров (голова),
К. В. Гусаров, В. І. Бобрик, Ю. В. Білоусов, С. С. Бичкова,
Д. Д. Луспеник, Ю. Д. Притика, С. Я. Фурса

В27 **Велика** українська юридична енциклопедія : у 20 т. — Харків : Право, 2016—

ISBN 978-966-937-048-8

Т. 10 : Цивільний процес / редкол.: В. В. Комаров (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — 2025. — 872 с. : іл.

ISBN 978-966-998-688-7

Видання є систематизованим зведенням статей, що містять інтегровані знання в галузі науки цивільного процесу і практики цивільного судочинства, виконання судових рішень, міжнародного комерційного арбітражу, нотаріату.

Розраховано на вчених-правознавців, викладачів, аспірантів, представників юридичних професій — суддів, прокурорів адвокатів та правозахисників, здобувачів вищої юридичної освіти та широке коло читачів.

УДК 340(477)(031)

ISBN 978-966-998-688-7 (т. 10)
ISBN 978-966-937-048-8

© Національна академія правових наук України, 2025
© Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2025
© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2025
© Видавництво «Право», 2025

СПИСОК АВТОРІВ ДЕСЯТОГО ТОМУ «ВЕЛИКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ»

АНДРОНОВ Ігор Володимирович, доктор юридичних наук, професор

БИЧКОВА Світлана Сергіївна, доктор юридичних наук, професор

БІЛОУСОВ Юрій Валерійович, кандидат юридичних наук, професор

БОБРИК Володимир Іванович, доктор юридичних наук, професор

БОНДАР Ірина Вадимівна, доктор юридичних наук, доцент

БОНДАРЕНКО-ЗЕЛІНСЬКА Надія Леонтіївна, кандидат юридичних наук, доцент

ВОЛКОВА Наталя Василівна, доктор юридичних наук, професор

ГАРІЄВСЬКА Мирослава Богданівна, кандидат юридичних наук, доцент

ГЕМБАРА Григорій Іванович

ГЕТМАНЦЕВ Олександр Валентинович, кандидат юридичних наук, доцент

ГЛОТОВ Сергій Олександрович, кандидат юридичних наук

ГРАБОВСЬКА Оксана Олександрівна, доктор юридичних наук, професор

ГУЗЕ Костянтин Анатолійович, кандидат юридичних наук

ГУСАРОВ Костянтин Володимирович, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

ЖУШМАН Максим Вікторович, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХАРОВА Олена Семенівна, кандидат юридичних наук, доцент

ІЗАРОВА Ірина Олександрівна, доктор юридичних наук, професор

КАРНАУХ Богдан Петрович, доктор юридичних наук, доцент

КІРЄЄВА Наталія Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент

КОЛІСНИК Олена Вікторівна, кандидат юридичних наук

КОМАРОВ Вячеслав Васильович, кандидат юридичних наук, професор, академік НАПрН України

КОМАРОВА Тетяна В'ячеславівна, доктор юридичних наук, професор

КОНДРАТЬЄВА Людмила Анатоліївна, кандидат юридичних наук, доцент

КОРОЄД Сергій Олександрович, доктор юридичних наук, професор

КРАВЦОВ Сергій Олександрович, кандидат юридичних наук, доцент

КРИЖЕВСЬКА Олена Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент

КРОЙТОР Володимир Андрійович, доктор юридичних наук, професор

КУХНЮК Дмитро Володимирович, кандидат юридичних наук, доцент

КУЧЕР Тетяна Миколаївна, доктор юридичних наук, доцент

ЛУСПЕНИК Дмитро Дмитрович, кандидат юридичних наук, доцент

МАЛЯРЧУК Любов Сергіївна, кандидат юридичних наук, доцент

МАМНИЦЬКИЙ Валерій Юрійович, кандидат юридичних наук, доцент

МАРЧЕНКО Володимир Миколайович, доктор філософії в галузі права

МЕЛЬНИК Ірина Степанівна, кандидат юридичних наук, доцент

НАВРОЦЬКА Юлія Вячеславівна, кандидат юридичних наук, доцент

НАЛИВАЙКО Лариса Романівна, доктор юридичних наук, професор

ПАСКАР Ауріка Лазорівна, кандидат юридичних наук, доцент

ПОПОВ Олександр Ігорович, кандидат юридичних наук, доцент

ПРИТИКА Юрій Дмитрович, доктор юридичних наук, професор

РАДЧЕНКО Петро Іванович, кандидат юридичних наук, доцент

РОГОВЕНКО Олег Володимирович, доктор юридичних наук, доцент

РОЖНОВ Олег Вікторович, кандидат юридичних наук, доцент

РЯБЧЕНКО Юрій Юрійович, доктор юридичних наук, професор

САКАРА Наталія Юріївна, кандидат юридичних наук, доцент

СВІТЛИЧНА Галина Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент

СЕЛІХОВ Дмитро Анатолійович, доктор юридичних наук, професор

СЕРГІЄНКО Наталія Артурівна, доктор юридичних наук, доцент

СКРИПНЮК Олександр Васильович, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України

СНІДЕВИЧ Олександр Станіславович, кандидат юридичних наук, доцент

ТАТУЛИЧ Ірина Юріївна, кандидат юридичних наук, доцент

ТЕРЕХ Олена Андріївна, кандидат юридичних наук

ТЕРТИШНІКОВ Володимир Іванович, кандидат юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

ТКАЧУК Олег Степанович, доктор юридичних наук, доцент

ТРАЧ Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент

УГРИНОВСЬКА Оксана Іванівна, кандидат юридичних наук, доцент

УДАЛЬЦОВА Ірина Віталіївна, кандидат юридичних наук

ФУРСА Євген Іванович, кандидат юридичних наук, професор

ФУРСА Світлана Ярославівна, доктор юридичних наук, професор

ХАНИК-ПОСПОЛІТАК Роксолана Юріївна, кандидат юридичних наук, доцент

ЧЕРЕВАТЕНКО Ірина Миколаївна, кандидат юридичних наук, доцент

ЧУРПІТА Ганна Вікторівна, доктор юридичних наук, професор

ШПАК Максим Володимирович, кандидат юридичних наук

ЯКИМЧУК Світлана Олексіївна, кандидат юридичних наук, доцент

ЯСИНОК Дмитро Миколайович, кандидат юридичних наук, доцент

ЯСИНОК Микола Михайлович, доктор юридичних наук, професор

З. щ. т. з. с. з., п. с. з. подається виключно у письмовій формі протягом 5 днів із дня проголошення рішення. Головуючий розглядає його протягом 5 днів із дня їх подання. За результатами розгляду постановляється письмова ухвала (ч. 1, 2, 4 ст. 249 ЦПКУ). Ця ухвала не підлягає апеляц. оскарженню окремо від рішення суду, тому заперечення на таку ухвалу включаються до апеляц. скарги на рішення суду (ч. 1 ст. 353 ЦПКУ).

Виявлення судом апеляц. інстанції нерозглянутих З. щ. т. з. с. з., п. с. з. є підставою для постановлення ухвали із зазначенням строку, протягом якого суд першої інстанції має усунути недоліки (ч. 3 ст. 365 ЦПКУ).

Ю. Ю. Рябченко.

ЗА́ХОДИ ПРИМУСО́ВОГО ВИКОНА́ННЯ спрямовані на забезпечення примусового виконання рішень у випадку відмови боржника від їх добровільного виконання. Згідно зі ст. 10 ЗУ «Про виконавче провадження» З. п. в. є: 1) звернення стягнення на кошти, цінні папери, ін. майно (майнові права), корпоративні права, майнові права інтелект. власності, об'єкти інтелект., творчої діяльності, ін. майно (майнові права) боржника, у т. ч. якщо вони перебувають в ін. осіб або належать боржникові від ін. осіб, або боржник володіє ними спільно з ін. особами; 2) звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та ін. дохід боржника; 3) вилучення в боржника і передача стягувачу предметів, зазначених у рішенні; 4) заборона боржнику розпоряджатися та/або користуватися майном, яке належить йому на праві власності, у т. ч. коштами, або встановлення боржнику обов'язку користуватися таким майном на умовах, визначених виконавцем; 5) ін. заходи примусового характеру, передбачені вказаним законом.

З метою застосування З. п. в. виконавець має право вчиняти викон. дії щодо звернення стягнення на доходи боржника, виявлення та звернення стягнення на кошти, що знаходяться на рахунках боржника у банках чи ін. фін. установах, небанківських надавачах платіжних послуг, на електрон. гроші, які зберігаються на електрон. гаманцях в емітентах електрон. грошей, на рахунки в цінних паперах у депозитарних установах на території, на яку поширюється юрисдикція України (ч. 4 ст. 24 ЗУ «Про виконавче провадження»). Звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та ін. доходи боржника здійснюється у випадках, коли боржник не має достатніх коштів на банківських рахунках чи електрон. гаманцях, а також у разі недостатності майна для покриття належної суми боргу. При примусовому виконанні викон. док-тів про стягнення сум, що перевищують 5 мінім. розмірів заробітної плати, виконавець спершу повинен перевірити наявність коштів та електрон. грошей на рахунках у банках, ін. фін. установах, небанківських надавачах платіжних послуг, електрон. гаманцях боржника, направляючи відповід. запити, а також оцінює майновий стан боржника (п. 2 розд. X Інструкції з організації примусового виконання рішень, затв. наказом МЮУ від 02.04.2012 № 512/5). Це також

стосується рішень про стягнення періодичних платежів. У випадках, коли сума стягнення за викон. док-тами не перевищує 5 мінім. заробітних плат, або за письмовою заявою стягувача виконавець може звернути стягнення на доходи боржника без необхідності примусового звернення на майно.

ЗУ «Про виконавче провадження» передбачає, що стягнення не може бути звернено на такі виплати: вихідну допомогу при звільненні працівника, компенсацію витрат працівника у зв'язку з переведенням, направленням на роботу до ін. місцевості чи служб. відрядженням, польове забезпечення, надбавки до заробітної плати та ін. виплати, що замінюють добові і квартирні витрати. Не підлягають стягненню матер. допомога особам, які втратили право на допомогу по безробіттю, допомога у зв'язку з вагітністю та пологами, одноразова допомога у зв'язку з народженням або усиновленням дитини, допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, допомога одиноким матерям та особам, що доглядають за 3 і більше дітьми віком до 16 років, або за дитиною з інвалідністю, а також ін. види допомоги на дітей, передбачені законом. Стягнення не може бути звернено на допомогу на лікування, поховання, щомісячну грошову допомогу у зв'язку з обмеженням споживання продуктів харчування місц. виробництва й особистого підсобного господарства гр-н, які проживають на територіях, що зазнали радіоактивного забруднення, а також на дотації на обіди та придбання путівок до санаторіїв і будинків відпочинку. Стягнення не здійснюється із сум неоподатковуваної матер. допомоги, грошової компенсації за видане обмундирування та натуральне постачання, вихідної допомоги при звільненні (виходу у відставку) з військ. служби, служби в поліції та ДКВС України, а також грошового забезпечення, що не має постійного характеру, та в ін. випадках, передбачених законом. Не підлягають стягненню одноразові грошові допомоги в разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних і резервістів, які призвані на навч. або спец. збори чи для проходження служби у військ. резерві. Не можуть бути стягнуті грошові допомоги, пов'язані з безоплатним протезуванням учасників антитерористичної операції або заходів із забезпечення нац. безпеки і оборони, які втратили функц. можливості кінцівок, а також благодійна допомога, отримана цими особами, незалежно від її розміру та джерела походження (ст. 73).

Передача стягувачу предметів, зазначених у викон. док-ті, здійснюється в установлений виконавцем строк за участю сторін викон. провадження. Виконавець у присутності понятих вилучає у боржника предмети, зазначені у викон. док-ті, і передає їх стягувачу або його представнику, про що складає акт передачі (п. 24 розд. VIII Інструкції з організації примусового виконання рішень). Якщо предмет знищений або відсутній, виконавець складає відповід. акт і повертає викон. док-т стягувачу.

Згідно з прав. позиціями ВС, заборона відчуження або арешт майна, що на-

кладаються судом для забезпечення позову про стягнення грошових коштів, мають на меті подальше звернення стягнення на таке майно в разі задоволення позову. Такий захід не є невиправданим обмеженням майнових прав відповідача, оскільки арештоване майно залишається у володінні власника, а обмежується лише можливість розпоряджатися ним (постанова КГС ВС від 16.06.2022 у справі № 908/2382/21).

А. Л. Паскар.

ЗА́ХОДИ ПРОЦЕСУА́ЛЬНОГО ПРИ́МУСУ – процес. дії, що вчиняються судом у визначених ЦПКУ випадках з метою спонукання відповід. осіб до виконання встановлених у суді правил, добросовісного виконання процес. обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні правосуддя (ст. 143 ЦПКУ). З. п. п. відповідно до ст. 144 ЦПКУ є: 1) попередження; 2) видалення із зали суд. засідання; 3) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом; 4) привід; 5) штраф.

Під прав. примусом розуміють конкр. засоби впливу, які пов'язані з обмеженням у тій чи ін. формі свободи особи. Як і прав. примус, цив. процес. примус пов'язаний з обмеженням у тій чи ін. формі свободи особи. При цьому слід зауважити, що примус у цив. судочинстві має місце не тільки в тих випадках, коли той чи ін. засіб впливу направлений на обмеження передбачених законом прав і свобод, але й тоді, коли самим законом обмежується можливість вибору поведінки. Тобто примус у цив. судочинстві може мати різну ступінь вираженості.

Прав. примус перш за все проявляється в різних формах юрид. відп-сті: крим., адм., дисциплін. і майновій, а також у застосуванні уповноваженими держ. органами та посадовими особами ін. заходів примусового впливу щодо осіб, які не виконують вимоги прав. норм. Прав. примус – складне за своєю структурою явище, яке об'єднує заходи юрид. відп-сті та заходи захисту (відновлення) правопорядку. Юрид. відп-сть полягає у застосуванні заходів прав. примусу до правопорушників з метою покарання особи, яка вчинила правопорушення. Заходи захисту (відновлення) правопорядку – це різновид прав. примусу, який застосовується для поновлення нормального стану правовідносин за допомогою спонукання суб'єктів права до виконання тих чи інших обов'язків. Виходячи з цього, юрид. відп-сть від заходів захисту відрізняється: а) за направленістю (відп-сть направлена передусім до порушника, а захист права не тільки та скільки до порушника, скільки до управомоченого); б) за підставами застосування – відп-сть наступає лише при наявності правопорушення (винне, осудне діяння, яке завдає шкоду сусп-ву), захист же права допускається і в силу об'єктивно протиправного діяння, а в деяких випадках і при відсутності протиправності; в) за функціями (функція юрид. відп-сті – штрафна, карна, функція ж заходів захисту зводиться до забезпечення виконання юрид. обов'язку); г) за способами впливу на поведінку суб'єктів права (відп-сть

Стягнення не здійснюється також із сум: 1) неоподатковуваного розміру матер. допомоги; 2) грошової компенсації за видане обмундирування і натуральне постачання; 3) вихідної допомоги в разі звільнення (виходу у відставку) з військ. служби, служби в поліції та Держ. крим.-викон. служби України, а також грошового забезпечення, що не має постійного характеру, та в ін. випадках, передбачених законом; 4) одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних і резервістів, які призвані на навч. (або перевірочні) та спец. збори чи для проходження служби у військ. резерві; 5) грошової допомоги, пов'язаної з безоплатним забезпеченням протезування (ортезування) учасника антитерористичної операції, учасника здійснення заходів із забезпечення нац. безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ у Донецькій та Луганській обл., які втратили функц. можливості кінцівок, благодійної допомоги, отриманої зазначеними особами, незалежно від її розміру та джерела походження.

Літ.: Виконавче провадження / Н. Ю. Голубєва, І. В. Андронов, І. О. Бут, Н. В. Волкова, О. В. Воробйов; за ред. Н. Ю. Голубєвої. О., 2020; Фурса С. Я., Фурса Є. І., Щербак С. В. Закони України «Про державну виконавчу службу», «Про виконавче провадження», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: науково-практичний коментар / за заг. ред. С. Я. Фурси. К., 2008.

О. О. Крижевська.

ЗВЕ́РНЕННЯ СТЯ́ГНЕННЯ НА МАЙНО́ БОРЖНИКА́ полягає в його арешті, вилученні (списанні коштів з рахунків) і примусовій реалізації (пред'явленні електрон. грошей до погашення в обмін на кошти, що перераховуються на відповід. рахунок органу ДВС, рахунок приват. виконавця) (ст. 48 ЗУ «Про виконавче провадження»).

З. с. н. м. б. здійснюється на основі постанови виконавця і в першу чергу спрямовується на кошти боржника й ін. цінності, включаючи кошти на рахунках у банках і фін. установах. У разі виконання рішень про стягнення коштів з юрид. осіб виконавець перевіряє також наявність майна боржника за даними балансу. Копію балансу виконавець може отримати безпосередньо у боржника або у відповід. держ. органах. Не може бути звернено стягнення за викон. док-тами на майно боржника, яке є необхідним для його повсякденного життя і забезпечення базових потреб.

Виконавці мають право вилучати готівкові кошти у боржника як у нац., так і в іноз. валюті. У разі виявлення готівки виконавець виносить постанову про опис та арешт майна і проводить вилучення коштів, що оформлюється актом вилучення готівки. Арешт на кошти та ін. цінності боржника, які зберігаються на рахунках у банках, фін. установах або небанківських надавачах платіжних послуг, а також на електрон. гроші на електрон. гаманцях і на рахунки в цінних паперах у депозитарних установах накладається шляхом винесення постанови виконавця. Якщо у боржника немає достатньо коштів або

цінностей для задоволення вимог стягувача, стягнення невідкладно поширюється також на ін. майно боржника, за винятком того, на яке закон забороняє накладати стягнення. Накладення стягнення на майно боржника не зупиняє стягнення на його кошти. Боржник має право запропонувати, яке майно або предмети слід реалізувати в першу чергу. Остаточний порядок стягнення на кошти й ін. майно боржника визначається виконавцем (ч. 5 ст. 48 ЗУ «Про виконавче провадження»). КГС ВС звертає увагу на те, що за умови неможливості встановити достатність чи недостатність грошових коштів, що належать відповідачу і знаходяться на всіх його рахунках в усіх банківських або ін. фін.-кредитних установах, для задоволення вимог про стягнення суми спору доцільно накласти арешт на майно відповідача саме в межах суми, яка була б достатньою для такого стягнення у випадку недостатності арештованих грошових коштів, тобто лише в межах різниці між сумами ціни позову й арештованих грошових коштів (постанова КГС ВС від 03.03.2023 у справі № 905/448/22).

ЗУ «Про виконавче провадження» визначає особливості звернення стягнення на окр. види майна боржника. У разі звернення стягнення на кошти в іноз. валюті виконавець зобов'язує фін. установи, що мають право на продаж валюти, реалізувати валюту на суму, необхідну для погашення боргу, протягом 7 роб. днів. Якщо ж кошти знаходяться у фін. установах, які не можуть продати валюту, виконавець доручає їх переведення до установи, що має таке право. Звернення стягнення на нерухоме майно, об'єкти незавершеного буд-ва та майб. об'єкти нерухомості здійснюється, коли боржник не має достатніх коштів чи рухомого майна. У першу чергу стягуються зем. ділянки чи ін. приміщення, а в останню чергу – житлові будинки або квартири, у яких проживає боржник. Стягнення на поділький об'єкт незавершеного буд-ва проводиться, якщо боржник має спец. майнове право без обтяжень на цей об'єкт. Якщо об'єкт незавершеного буд-ва частково відчужено чи обтяжено, стягнення на майб. об'єкти можливе лише в межах обмежених прав. Звернення стягнення на заставлене майно застосовується у разі якщо: 1) право застави виникло після ухвалення судом рішення про стягнення з боржника коштів; 2) вартість предмета застави перевищує розмір заборгованості боржника заставодержателю; 3) наявна письмова згода заставодержателя. Якщо коштів від реалізації застави недостатньо для задоволення вимог заставодержателя, викон. провадження завершується. Примусове стягнення на предмет іпотеки здійснюється згідно із ЗУ «Про іпотеку». У разі передачі в іпотеку об'єкта незавершеного буд-ва (нежитлового приміщення) частина такого нежитлового приміщення не може бути відокремленим предметом іпотеки, на який можна звернути стягнення як на самост. об'єкт нерухомого майна (постанова КГС ВС від 22.11.2021 у справі № 922/3164/20).

Виконавець має право звертати стягнення на майно боржника, що перебуває у володінні ін. осіб, а також на майно та кошти, які боржник має отримати

від ін. осіб. Ці особи зобов'язані на запит виконавця в зазначений ним строк надати інформацію про майно боржника, яке у них перебуває, та про майно чи кошти, які вони мають передати боржнику (ст. 53 ЗУ «Про виконавче провадження).

Для забезпечення реального виконання рішення застосовується арешт майна (коштів) боржника. Виконавець накладає арешт на майно або кошти боржника шляхом винесення постанови. Вид, обсяг і строк обмежень визначаються виконавцем з урахуванням характеристик майна, його значення для боржника та ін. факторів (ст. 56 ЗУ «Про виконавче провадження). Особа, яка вважає, що майно, на яке накладено арешт, належить їй, а не боржникові, може звернутися до суду з позовом про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту.

А. Л. Паскар.

ЗДІ́ЙСНЕННЯ ПРАВОСУ́ДДЯ ВИ́КЛЮЧНО СУДА́МИ НА ЗАСА́ДАХ ПОВА́ГИ ДО ЧЕСТІ Й ГІ́ДНОСТІ, РІ́ВНОСТІ ВСІХ УЧА́СНИКІВ СУДО́ВОГО ПРОЦЕ́СУ ПЕ́РЕД ЗАКО́НОМ І СУДО́М – регламентована КУ та ЦПКУ засада (принцип) цив. судочинства.

КУ визначає, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій ін. органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юрид. спір та будь-яке крим. обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також ін. справи (ст. 124 КУ). Ця норма має засадничий характер, а також певний конст.-прав. зміст із точки зору регламентації сфери суд. вл. та здійснення правосуддя в цив. справах. Ідеться про специф. предметну сферу суд. вл. на відміну від ін. гілок вл., специф. (юрисдикційну) функцію судів, яка є базовою, на відміну від ін. органів держ. вл. та місц. самовр-ня, і, що є найголовнішим, необмеженість суд. юрисдикції щодо розгляду спорів про право на конст. рівні. В аспекті прав і свобод гр-н здійснення правосуддя виключно судами є гарантією реалізації конст. права на суд. захист як необмеженого конст. права (ст. 55 КУ).

Здійснення правосуддя виключно судами є похідним від принципу розподілу держ. вл. на законод., викон. й судову, оскільки судова вл. уособлює своєрідний характер функцій суду відповідно до завдань судочинства і визначає суб'єкта, який згідно із законом компетентний здійснювати правосуддя.

Зак-во про судоустрій передбачає розгалужену суд. систему, яка будується на принципах територіальності та спеціалізації, і тому здійснення правосуддя виключно судами означає також те, що згідно з існуючою суд. системою правосуддя має здійснюватися належним судом, тобто судом, який має відповід. юрисдикцію, та у спосіб, передбачений процес. зак-вом.

ЦПКУ визначає юрисдикцію та повноваження заг. судів щодо цив. спорів та ін. визначених цим кодексом справ, установлює порядок здійснення цив. судочинства і завдання цив. судочин-

Підготовка наук. висновків щодо застосування норм права є осн. завданням фахівців, що входять до складу НКР при ВС. Член НКР не може надавати висновок у справі, у якій він бере (брав) участь. Член НКР зобов'язаний не розголошувати інформацію, отриману у зв'язку з виконанням повноважень члена НКР.

Висновки НКР, висновки її членів можуть оприлюднюватися на офіц. вебпорталі суд. вл. України.

Літ.: Луспеник Д. Завдання Верховного Суду як суду касаційної інстанції // Судово-юридична газета, 18.12.2018. URL: https://sud.ua/ru/news/sud-info/130875-zavdannya-verkhovnogo-sudu-yak-sudu-kasatsiynoyi-instantsiyi; Уркевич В., Шумило М. Наука, право та Верховний Суд: які існують лінії перетинання // Юридична Газета online, 01.09.2022. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/nauka-pravo-ta-verhovniy-sud-yaki-isnuyut-liniyi-peretinannya.html; Уркевич В. Велика Палата Верховного Суду: перший досвід функціонування // Юридична Газета online, 04.04.2018. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/velika-palata-verhovnogo-sudu-pershiy-dosvid-funkcionuvannya.html.

Д. Д. Луспеник.

ПОРЯ́ДОК ТА УМО́ВИ ЗДІЙСНЕ́ННЯ ВИКОНА́ВЧОГО ПРОВА́ДЖЕННЯ – це регламентована законом сукупність дій, які здійснюються уповноваженими органами й особами для примусового виконання суд. рішень і рішень ін. органів (посадових осіб). Осн. стадіями викон. провадження є: початок (відкриття) викон. провадження; підготовка до примусового виконання; вжиття заходів примусового виконання рішення; закінчення викон. провадження.

Викон. провадження здійснюється з дотриманням принципів верх-ва права, обов'язковості виконання рішень, законності, диспозитивності, справедливості, неупередженості та об'єктивності, гласності та відкритості викон. провадження, розумності строків викон. провадження, співмірності заходів примусового виконання рішень і обсягу вимог за рішеннями, забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності держ. виконавців, приват. виконавців (ст. 2 ЗУ «Про виконавче провадження»).

В Україні за заг. правилом примусове виконання рішень здійснюється органами ДВС (держ. виконавцями) і приват. виконавцями (у передбачених законом випадках). За примусове виконання рішення органами ДВС справляється викон. збір, який стягується з боржника до Держ. бюджету України.

Виконавець починає примусове виконання рішення на основі викон. док-та в таких випадках: за заявою стягувача про примусове виконання рішення; за заявою прокурора, коли він представляє інтереси гр-нина або д-ви в суді; якщо викон. док-т надійшов від суду в передбачених законом випадках; якщо викон. док-т надійшов від суду на підставі ухвали про дозвіл на примусове виконання рішення іноз. суду або ін. компетентних органів іноз. д-ви; якщо викон. док-т надійшов від Нац. агентства України з питань упр. активами, одержаними від корупційних

та ін. злочинів (ст. 2 ЗУ «Про виконавче провадження»).

Викон. дії проводяться держ. виконавцем за місцем проживання, перебування, роботи боржника або за місцем знаходження його майна. Стягувач має право обирати місце відкриття викон. провадження між кількома органами ДВС, які мають юрисдикцію на відповід. території. Приват. виконавець приймає до виконання викон. док-ти за місцем проживання або перебування боржника – фіз. особи, місцем знаходження боржника – юрид. особи або майна боржника. Викон. дії приват. виконавця можуть здійснюватися на всій території України. Виконання рішення, яке зобов'язує боржника вчинити певні дії, проводиться виконавцем за місцем вчинення таких дій. При визначенні місця відкриття викон. провадження наявність зареєстрованого місця проживання боржника не є підтвердженням того, що особа на день відкриття викон. провадження проживає саме за зареєстрованою адресою, однак якщо особа не повідомила іншого, саме цю адресу необхідно враховувати під час вирішення питання про відкриття викон. провадження (постанова КАС ВС від 29.07.2021 у справі № 420/8609/20).

Під час здійснення викон. провадження виконавець може використовувати автоматизовану систему для отримання узагальненої інформації про боржника, його майно, доходи та кошти. Копії постанов виконавця та ін. док-ти викон. провадження залежно від їх виду надсилаються учасникам провадження рекомендованим поштовим відправленням, простим поштовим відправленням або кур'єром. Боржник вважається повідомленим про початок примусового виконання рішень, якщо постанова про відкриття викон. провадження надіслана за адресою, зазначеною у викон. док-ті. Права сторони у викон. провадженні щодо обізнаності про стан викон. провадження буде належним чином реалізовано лише в разі надіслання їй виконавцем док-тів у встановленому законом порядку. Положеннями чинного зак-ва не передбачено обов'язку сторони викон. провадження самостійно відстежувати стан викон. провадження, зокрема за допомогою Автоматизованої системи виконавчих проваджень (постанова КГС ВС від 09.10.2019 у справі № 910/22695/13).

Викон. дії проводяться в роб. дні з 6 до 22 год., з можливістю визначення конкр. часу виконавцем. У нероб. та святкові дні ці дії можливі лише у випадках, коли їх проведення не терпить зволікань або необхідне через поведінку боржника. У виняткових випадках, таких як загроза життю або здоров'ю, викон. дії можуть проводитися і в ін. час. У випадках, передбачених ЗУ «Про виконавче провадження», допускаються відкладення проведення викон. дій, відстрочка або розстрочка виконання, встановлення чи зміна способу й порядку виконання рішення, зупинення вчинення викон. дій.

Закінчення викон. провадження здійснюється за наявності підстав і в порядку, передбаченому ст. 39 ЗУ «Про виконавче провадження». Якщо викон. провадження було відкрито на підставі викон. док-та, виданого в електрон. форматі, постанова про його закінчен-

ня надається стягувачу через автоматизовану систему викон. провадження або в електрон. кабінеті в ЄСІТС, якщо така система використовується (п. 21 розд. III Інструкції з організації примусового виконання рішень).

А. Л. Паскар.

ПОСТАНО́ВА СУ́ДУ АПЕЛЯЦІ́ЙНОЇ ІНСТА́НЦІЇ – акт правосуддя та особл. вид судового рішення, що ухвалюється апеляц. судом за результатами перегляду рішень суду першої інстанції, що не вступили в закон. силу, на предмет їх законності та (або) обґрунтованості.

Суд апеляц. інст. за результатами розгляду апеляц. скарги приймає постанову за правилами встановленої ЦПКУ процедури апеляц. провадження. Проте процедурні питання, пов'язані з рухом справи, вирішенням клопотань і заяв учасників справи, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення провадження у справі, а також в ін. випадках, передбачених цив. процес. зак-вом, вирішуються судом апеляц. інстанції шляхом постановлення ухвал. Постанова або ухвала суду апеляц. інстанції оформлюється суддею-доповідачем.

За правилами ст. 382 ЦПКУ П. с. а. і. складається з:

1) вступної частини із зазначенням: а) дати та місця її прийняття, номера справи; б) найменування суду апеляц. інстанції, прізв. та ініціалів суддів і секретаря суд. засідання; в) імен (найменувань) сторін і особи, яка подала скаргу; г) найменування суду першої інстанції, рішення якого оскаржується, дати ухвалення рішення, прізв. судді (суддів); часу й місця його ухвалення, дати складання повного тексту рішення;

2) описової частини із зазначенням: а) короткого змісту позов. вимог і рішення суду першої інстанції; б) короткого змісту вимог апеляц. скарги; в) узагальнених доводів особи, яка подала апеляц. скаргу; г) узагальнених доводів і заперечень ін. учасників справи;

3) мотив. частини із зазначенням: а) установлених судом першої інстанції та неоспорених обставин, а також обставин, установлених судом апеляц. інстанції, і визначених відповідно до них правовідносин; б) доводів, за якими суд апеляц. інстанції погодився або не погодився з висновками суду першої інстанції; в) мотивів прийняття або відхилення кожного аргументу, викладеного учасниками справи в апеляц. скарзі та відзиві на апеляц. скаргу; г) чи були і ким порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких особа звернулася до суду; ґ) висновків за результатами розгляду апеляц. скарги з посиланням на норми права, якими керувався суд апеляц. інстанції;

4) резолютивної частини із зазначенням: а) висновку суду апеляц. інстанції по суті вимог апеляц. скарги; б) нового розподілу суд. витрат, понесених у зв'язку з розглядом справи в суді першої інстанції, – у випадку скасування або зміни суд. рішення; в) розподілу суд. витрат, понесених у зв'язку з переглядом справи в суді апеляц. інстанції; г) строку й порядку набрання постановою закон. сили та її оскарження.

ОЦІ́НКА ОПИ́САНОГО МАЙНА́ полягає у визначенні вартості майна боржника, яке здійснюється за взаємною згодою сторонами викон. провадження (ст. 57 ЗУ «Про виконавче провадження»). Якщо сторони викон. провадження, включаючи заставодержателя, досягли згоди щодо вартості майна, вони повинні письмово повідомити про це виконавця. У разі якщо сторони не досягають згоди протягом 10 днів із дня винесення постанови про арешт майна, виконавець самостійно визначає його вартість. У такому випадку визначення вартості майна боржника здійснюється виконавцем за ринковими цінами, що діють на день визначення вартості майна, без урахування ПДВ, з урахуванням факт. стану майна, у строк не пізніше 10 роб. днів з моменту проведення опису й арешту майна. Для визначення вартості майна виконавець використовує власні знання, дані засобів масової інформації, повідомлення сторін викон. провадження та ін. осіб, яких виконавець у разі необхідності може залучити до проведення визначення вартості майна (п. 19 розд. VIII Інструкції з організації примусового виконання рішень, затв. наказом МЮУ від 02.04.2012 № 512/5).

З метою належного визначення вартості за регульованими цінами, оцінки нерухомого майна, об'єктів незавершеного буд-ва, майб. об'єктів нерухомості, транспортних засобів, повітряних, мор. та річкових суден, а також у разі якщо визначити вартість майна (окр. предметів) складно, виконавець має право залучати до процесу оцінки майна суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання. У постанові про призначення суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання виконавець зазначає вид і характеристику майна, яке необхідно оцінити, строки здійснення оцінки та попередження про відп-сть за недостовірну чи необ'єктивну оцінку майна.

Два примірники звіту про оцінку майна надсилаються сторонам викон. провадження не пізніше наст. роб. дня після його складання. Якщо сторони або їх представники були присутні під час оцінки, примірники акта вручаються їм під підпис. У випадку, коли оцінку майна проводить суб'єкт оціночної діяльності – суб'єкт господарювання, виконавець надсилає сторонам повідомлення про оцінку не пізніше наст. роб. дня після отримання звіту. Якщо вартість майна боржника визначена рішенням суду, виконавець передає майно на реалізацію за суд. ціною, за винятком випадків конфіскації майна (п. 22 розд. VIII Інструкції з організації примусового виконання рішень).

Сторона вважається ознайомленою з результатами визначення вартості чи оцінки арештованого майна, якщо їй надіслано повідомлення про результати визначення вартості чи оцінки майна за адресою, зазначеною у викон. док-ті, або за місцем факт. проживання чи перебування такої сторони, достовірно встановленим виконавцем. У разі якщо сторони не згодні з результатами визначення вартості чи оцінки майна, вони мають право оскаржити їх у суд. порядку в 10-денний строк із дня отримання відповід. повідомлення. Оскарження оцінки майна здійснюється в порядку

оскарження рішень та дій виконавців. Підставою для проведення рецензування є письмовий запит до осіб, які відповідно до ст. 13 ЗУ «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» мають право здійснювати рецензування звіту про оцінку майна (акта оцінки майна); рецензування звіту про оцінку майна (акта оцінки майна) є обов'язковим у разі, коли така оцінка погоджується, затверджується або приймається органом держ. вл. або органом місц. самовр-ня (постанова КГС ВС від 15.10.2020 у справі №917/628/17). Юрисдикція спору щодо оскарження оцінки майна у викон. провадженні залежить від типу рішення, яке виконується. Якщо оцінка майна здійснювалася в процесі виконання суд. рішень, то така оцінка може бути оскаржена сторонами, ін. учасниками та особами до суду в порядку цив. судочинства (постанова ВП ВС від 12.06.2019 у справі №308/12150/16-ц). Якщо ж оцінка майна здійснювалася в процесі виконання рішення ін. органу, то така оцінка може бути оскаржена сторонами, ін. учасниками та особами до відповід. адмін. суду в порядку, передбаченому законом. Відповідачем у такому випадку виступає орган ДВС, а суб'єкт оціночної діяльності може бути залучений як третя особа (постанова ВП ВС від 20.03.2019 у справі №821/197/18). Оскарження в суд. порядку результатів визначення вартості чи оцінки майна не зупиняє передачі майна на реалізацію, крім випадків зупинення передачі майна на реалізацію судом.

Початкова ціна продажу нерухомого майна, об'єкта незавершеного буд-ва, майб. об'єкта нерухомості визначається за заг. правилом, установленим ст. 57 ЗУ «Про виконавче провадження». Згідно з прав. позицією КГС ВС, у договорі купівлі-продажу, який укладається за результатами реалізації майна боржника на електрон. торгах, ціна майна (предмета договору) визначається у порядку, встановленому ЗУ «Про виконавче провадження» та Порядком реалізації арештованого майна, затв. наказом МЮУ від 29.09.2016 №2831/5 (постанова КГС ВС від 23.07.2020 у справі №903/744/19).

А. Л. Паскар.

Р

РЕАЛІЗА́ЦІЯ АРЕШТО́ВАНОГО МАЙНА́ полягає в примусовому продажі майна боржника, на яке звернено стягнення, шляхом орг-ції електрон. аукціонів або аукціонів за фіксованою ціною. Дане правило не поширюється на майно, вилучене з цив. обороту, обмежено оборотоздатне майно, цінні папери, ювелірні та ін. побутові вироби із золота, срібла, платини й металів платинової групи, дорогоцінне каміння і перли, лом і окр. частини таких виробів, на які накладено арешт (ч. 1 ст. 61 ЗУ «Про виконавче провадження»).

За заг. правилом порядок Р. а. м. визначається МЮУ. Однак порядок реалізації ювелірних та ін. побутових виробів із золота, срібла, платини й металів платинової групи, дорогоцінного каміння і перлів, лому й окр. частини таких виробів, на які накладено арешт визначається МЮУ за погодженням із М-вом фінансів України та НБУ. Особливості реалізації цінних паперів визначається Нац. комісією із цінних паперів та фондового ринку за погодженням із МЮУ. Реалізація майна боржника під час здійснення викон. провадження, стягувачем у якому виступає банк, тимчасова адміністрація або ліквідація якого здійснюється відповідно до ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», визначається Фондом гарантування вкладів фіз. осіб.

Р. а. м. здійснюється за допомогою функціоналу центр. бази даних системи електрон. аукціонів, яка є інформ. електрон. торговою системою, що забезпечує здійснення в електрон. формі процесів прийняття та розміщення інформації про лоти, подання й обробки заявок на участь в електрон. аукціонах (аукціонах за фіксованою ціною), проведення аукціонів з реалізації арештованого виконавцями майна, обробки інформації про електрон. аукціони (аукціони за фіксованою ціною) (п. 1 розд. I Порядку реалізації арештованого майна, затв. наказом МЮУ від 20.09.2016 № 2831/5).

Визначення форми аукціону для продажу арештованого майна здійснюється залежно від вартості майна, що передається на реалізацію, яке визначається або рішенням суду, або шляхом його оцінки в порядку, передбаченому ст. 57 ЗУ «Про виконавче провадження». У разі якщо боржник, майно якого реалізується, є платником ПДВ, вартість даного майна зазначається з урахуванням цього податку. Для цього виконавець зобов'язаний перевірити ставку ПДВ, яка відповідно до Податкового кодексу України має застосовуватись при реалізації такого арештованого майна (п. 27 розд. VIII Інструкції з організації примусового виконання рішень, затв. наказом МЮУ від 02.04.2016 № 512/5).

Р. а. м. шляхом установлення фіксованої ціни застосовується щодо майна, оціночна вартість якого не перевищує 30 мінім. розмірів заробітної плати, решта майна реалізується через електрон. аукціони (торги). Заборонена реалізація

за фіксованою ціною нерухомого майна, об'єктів незавершеного буд-ва, майб. об'єктів нерухомості, транспортних засобів, повітряних, мор. та річкових суден незалежно від вартості такого майна (ч. 1 ст. 61 ЗУ «Про виконавче провадження»).

Зак-вом України встановлені особливості реалізації окр. видів арештованого майна. Зокрема, реалізація майна, що швидко псується, здійснюється через аукціон за фіксованою ціною або електрон. аукціон залежно від його вартості, яка визначається не пізніше наст. роб. дня після накладення арешту. Підготовка й проведення таких аукціонів здійснюються протягом 3 календарних днів, і гарантійний внесок не сплачується. Дата початку аукціону призначається на наст. день після формування лота, а переможець має 5 днів для розрахунку за придбане майно (п. 1 розд. VII Порядку реалізації арештованого майна). Реалізація предмета іпотеки здійснюється з урахуванням положень ЗУ «Про іпотеку». Його покупцем може бути будь-який учасник, якщо він запропонує найвищу ціну. Якщо покупцем є іпотекодержатель, він сплачує лише різницю між запропонованою ним ціною і розміром невиконаного осн. зобов'язання та винагороду за аукціон. У разі передачі на реалізацію нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким мають діти, виконавець зобов'язаній отримати попередню згоду органу опіки та піклування або відповід. рішення суду, про яке, зокрема, зазначає в заяві на Р. а. м. (постанова КАС ВС від 21.03.2024 у справі № 280/2937/22). У разі відсутності такого дозволу виконавець продовжує виконання рішення за рахунок ін. майна боржника, а якщо такого майна немає, повертає викон. док-т стягувачу.

Зак-вом передбачена можливість зупинення Р. а. м. в таких випадках: наявність рішення суду щодо зупинення Р. а. м.; зупинення вчинення викон. дій у випадках, визначених ЗУ «Про виконавче провадження»; зупинення викон. провадження в разі поновлення судом строку подання апеляц. скарги або прийняття такої апеляц. скарги до розгляду; відкладення проведення викон. дій; наявність технічних підстав, що унеможливлюють роботу Системи, виключно на період відновлення її працездатності (п. 2 розд. XI Порядку реалізації арештованого майна). ВС установив, що зупинення продажу арештованого майна може бути спец. способом забезпечення позову про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту (постанова КЦС ВС від 05.12.2022 у справі № 757/22558/20).

Після Р. а. м. або його передачі стягувачу для погашення боргу всі арешти й заборони на це майно знімаються не пізніше наст. роб. дня після отримання виконавцем док-тів, що підтверджують повний розрахунок за придбане майно на електрон. аукціоні або після його передачі стягувачу.

А. Л. Паскар.

РЕКОМЕНДА́ЦІЇ КОМІТЕ́ТУ МІНІ́СТРІВ РА́ДИ ЄВРО́ПИ ЩО́ДО ДОСТУ́ПНОСТІ ПРАВОСУ́ДДЯ В ЦИВІ́ЛЬНИХ СПРА́ВАХ – низка рекомендаційних актів КМ РЄ, які стосуються цив. судочинства та які за своєю прав. природою не є обов'яз-